

**385. Senioren natuurwandeling Natuurgroep Gestel op
14 februari 2024.**

Start natuurwandeling 14-02-2024 vanaf de sporthal.

Inleiding

Die wandeling was, zoals altijd, op de tweede woensdag van de maand. Zo'n 50 deelnemers verzamelden zich om 10.00 uur op het parkeerterrein bij de Sporthal *theereheide* aan de Eikenlaan in Gestel. Je mag dan gelijk denken aan een bezoek van de natuurgebied Gemeentebos en landgoed Zegenwerp. Twee boomrijke gebieden. Drie gidsen. Verslaglegger liep mee met de groep van Gijs van der Weerden, alias Gijs den Iie.

Het weer was wisselvallig, zeg maar nat en grijs. Maar nog steeds geldt:

"Waar meerdere mensen omwille van de Natuur samenkomen, zal ik, NATUUR, u op uw wandelpaden begeleiden." En? Tijdens de wandeling was het droog!

Op weg richting Gemeentebos hoorden wij de zanglijster. Gijs wees ons daarop. Het eerste teken dat het voorjaar een poging deed om 'binnen te komen'. Maar het was pas half-februari.

Het Gemeentebos ligt in de buitenwijk Theereheide en wordt begrensd door het Wilhelminapark (zuidwest), Landgoed Zegenwerp (oost), Landgoed Zegenrode (zuid) en noordelijk van het bos bevindt zich de kom van Sint-Michielsgestel. Van oudsher was deze omgeving tot Boxtel een zandverstuiving en heidegebied.

Het voorjaar is begonnen als je met één hand 5 madeliefjes kan

aanraken. Madeliefjes zijn 365 dagen in het jaar te zien. M.u.v. een vorstperiode. *"Wat je weet, dat zie je ook"*! Foto P.B.

Het Gemeentebos ligt binnen de gemeente Sint-Michielsgestel en is ook eigendom van de gemeente. Niet van de Stichting Gelders Landschap, zoals je zou kunnen denken.

Het Gemeentebos is een restant van wat ooit *gemene gronden* van Gestel waren. In feite is dit het laatste stukje (18 ha) nooit uitgegeven deel van de gemeenschappelijke gronden die hier aanwezig waren. 'Gemene gronden' zijn (waren) gronden die gemeenschappelijk gebruikt en beheerd werden. Gebruikt door inwoners van een of meerdere dorpen zoals: het plaggen van heide, het maaien van heide voor bezembinderij, het weiden van vee en wat dies meer zij. Daarvoor betaalden zij in die tijd wel een soort van pacht aan de eigenaar van de grond; gebruiksaccijns genoemd. Nu vrij toegankelijk voor recreatie.

Landgoed Zegenwerp en het vissen in de Dommel

Het landgoed Zegenwerp is een landgoed van zo'n 70 hectaren en ligt zuidelijk van de bebouwde kom Gestel. Ten zuiden van Zegenwerp ligt landgoed 'Zegenrode' met aan de westzijde *de Dommel*. Een landgoed, zo luidt een definitie, is 'een groot stuk grond van meerdere hectares, met landerijen, bossen en tuinen met daarop een woonverblijf zoals een buitenplaats, landhuis of kasteel'. Dit lijkt allemaal aardig te kloppen.

De naam Zegenwerp zou een verbastering zijn van - werpen met de zeeg - (vissen met een sleepnet), toen een gebruikelijke manier van 'vissen met de zeegen'. Dit laatste kun je op twee manieren uitleggen, zo van, vissen met de zeeg onder water met 'de zegen van boven water'. Vissen in de Dommel was vroeger belangrijk voor de visser en belangrijk voor de landgoedeigenaar die daartoe, tegen betaling, het recht op vissen aan een of meerdere vissers verleende.

Wij bleven, letterlijk en figuurlijk, even stilstaan bij rivier de Dommel. Toch wel een markante rivier die ten zuiden van Peer in België ontspringt uit moerassen en vennen en in Nederland binnenkomt bij Borkel en Schaft en nabij Engelen net even voorbij 's-Hertogenbosch uitmondt in de Maas. De Dommel

begint, om precies te zijn, in Wauberg (B), is 120 kilometer lang, loopt 35 kilometer door België en 85 kilometer door Noord-Brabant. De Dommel zou in de jaren vijftig gekanaliseerd zijn. Sint Michielsgestel mag van een deel van deze Dommel genieten. Want mooi is ie! Dat is vroeger niet altijd zo geweest. Soms moest water worden afgevoerd en soms moest water worden tegen gehouden. Daartoe werden stuwen, sluizen of dammen in de Dommel en in andere rivieren of riviertjes gebouwd. En daar hadden de vissen dan weer problemen mee. Vooral de vissen die stroomopwaarts richting de paaiplassen moesten zwemmen. Een vistrap of vispassage was de oplossing. Daar kwamen wij bij uit. Een heuse vistrap die 'vispassage Zegenwerp' wordt genoemd. Gijs vertelt: 'Deze vistrap met een lengte van 960 meter werd gegraven en in 2006 geopend. Van het begin tot het eind overbrugt de vistrap een hoogteverschil van 180 meter. Verschillende soorten vissen hebben hier de gelegenheid om tegen de stroom in, de stuw, die in 1970 hier in de Dommel werd gebouwd, te omzeilen.' Misschien goed om te weten dat er verschillende soorten vistrappen zijn voor verschillende soorten vissen.

Het Landgoed zelf

Zegenwerp is een oud adellijk landgoed zuidelijk van de kom van Sint-Michielsgestel. Het bevindt zich op de westoever van de Dommel. De Dommel is een beek en stroomafwaarts een kleine rivier in de Kempen en de Meierij van Den Bosch.

Eens woonde op het landgoed Baron Willem Arnold Alting Lamoraal von Geusau en zijn familie. Hij was van 1810 tot 1824 burgemeester van Sint-Michielsgestel. De familie Von Geusau behoort tot de oude adel van Thüringen. De baron kocht het landgoed in 1809 en verkocht het weer in 1828. Daarna volgden meerdere eigenaren. Ondermeer de familie Van Lanschot, een bekende Nederlandse bankiersfamilie. Daarna volgden meerdere eigenaren. Wel heb ik begrepen dat nazaten van de familie Van Lanschot Huize Zegenwerp weer bewonen.

De huidige situatie ontstond omstreeks 1850. Dat was dus in de 19^e eeuw en wordt tot de *Moderne Tijd* gerekend. Landgoed Zegenwerp ligt op een flinke dekzandrug. Dat is een zandhoogte ontstaan in de laatste ijstijd. U mag dan denken aan 15000 jaar of langer geleden. Zo'n dekzandrug is door wind

opgestoven fijn korrelig zand. 'Klapzand' hoor ik. Dat is "de laagste categorie zand", vertelt mij een zandspecialist. Dat zand werd eens gebruikt om de binnenstad van Den Bosch op te hogen.

Op een gedeelte van dit landgoed, ingeklemd tussen de Dommel en de Gestelseweg, ligt het terrein van 'Golfclub De Dommel'. Opgericht in 1928 en bestaat al meer dan 90 jaar. In de loop van die jaren veranderde de baan van 9 holes in 1928 naar 14 holes vanaf 2014.

Landgoed Zegenwerp bestond al in 1306. Het was een (te) leen van Oud Herlaer. De Heren van Zegenwerp hadden visrechten op een deel van de Dommel. Zegenwerp heeft daaraan zijn naam te danken.

Vanaf 1850 werd het landgoed omgevormd naar Engelse landschapsstijl en is de Stichting Het Brabants Landschap grotendeels eigenaar van het landgoed. Misschien goed om te horen is dat de boomopstanden op Zegenwerp tussen de 100 en 140 jaar oud zijn. Vertelt het verhaal. Tegelijk lees ik dat de bomen in goede conditie zijn. Dat klinkt positief.

Engelse landschapstuinen

Engels landschapstuinen werden voor het eerst toegepast vanaf de tweede helft van de 18^e tot in het begin van de 19^e eeuw. De inspiratie daartoe kwam ondermeer uit de het reizen naar Engeland waar deze tuinen veel voorkwamen. Kronkelende padjes, vijvertjes, heuveltjes en boomgroepjes met struiken kon en kun je daar nog steeds tegenkomen.

De Engelse tuin is de tegenhanger van de Franse tuin die meer gericht was op symmetrie; de ene helft wordt gezien als het spiegelbeeld van de andere helft. Men stapte af van het idee dat de natuur beheerst moest worden door de mens.

Bloeiende planten, bomen of struiken

Verslaglegger zag tijdens de wandeling de bloeiende *hazelaar*, veel *sneeuwkllokjes* en één *Paarse dovenetel*. De laatste kun je ongeveer het hele jaar zien. Maar minder in dichtere bossen. Hierna even 'ruiken' aan de Paarse dovenetel.

Stoepplant *Paarse dovenetel* (*Lamium purpureum*) Foto Piet Brugman). Het is een algemeen 'onkruid' van akkers, wegbermen en voortuintjes. Purperroze bloemen. Blad driehoekig en eirond, gekarteld, hartvormig.

Wat wij nog niet bloeiend zagen tijdens de wandeling, om er wat te noemen, zijn: *Klein hoefblad*, *Klein kruiskruid*, *Klim-opereprijs*, *Kluwenhoornbloem*, *mahonie*, *paardenbloem*, *straatgras*, *vogelmuur*, *vroegeling*, *herderstasje* *Kleine veldkers*, *Gewone melkdistel*, *lenteklokje*, *speenkruid*, *Gele kornoelje*, *maartsviooltje*. Als het weer meezit dan kun je deze planten eind februari/begin maart als eerste bloeiers zien. In de maart-wandeling is de kans groter ze tegen te komen. Toch alvast een warming-up! Ik noem er drie:

Stoepplantje *Kleine veldkers* (*Cardamine hirsuta*). Heeft wat weg van een wit pinksterbloempje. Bedekt soms als 'onkruid' akkers, tuinen en parkdelen. Ook tussen straatstenen. Foto 20-02-'24 P.B.

Vroegeling (*Erophila verna*) is ook een stoepplantje, foto 20-2-'24 P.B. Zeer klein plantje. Kan al in januari bloeien. De blaadjes staan in een wortelrozet. De witte bloempjes zijn tot in de helft ingesneden. (Foto P.B.)

Maarts-viooltjes. Heeft uitlopers, blad lancetvormig-eirond, in struikgewas, bosranden, bermen en heggen te vinden. Nu niet meer vrij zeldzaam in Nederland.
(Foto 27.02.2024 P.B. in het Van Swietenpark Den Bosch).

Douglasspar

De douglas is in Nederland als 'ingeburgerde boom' in het jubileumboekje *Seniorenwandelingen* op pagina 22 in het kort besproken. Toch misschien deze boom nog eens even in het kort doornemen. Wij kwamen langs Douglassen die behoren tot de dennenfamilie. Gids Gijs vertelt en verslaglegger vindt ook nog wat.

De Douglasspar is goed te herkennen aan de geur van de naalden. Je moet eerst wel even aan het werk. Wrijf die naalden flink tussen de vingers dan ruik je een frisse citroen-sinaasappellige geur. Maar er is meer, veel meer: De naalden, want de Douglas vind ik een naaldboom, staan in twee rijen als een dubbele kam links en rechts aan de twijgen (takken). De stam, en dus ook de boom, is recht. Heel zeker als douglassen in een grote groep bij elkaar zijn geplant. Ze groeien dan richting de zon, ofwel óp naar het licht! De lange leerachtige kegels hangen veelal hoog in de boomkroon. Die zijn hier moeilijk te zien. Maar geen probleem. Ze liggen ook op de grond als gevallen kegels. Onder elke schub van de hangende rijpe kegel zitten twee zaden met een 'vliegtoestel' voor de verspreiding naar een plaats in de directe omgeving van de moederboom. Daarom zie je in de directe omgeving veelal jonge Douglasjes. Het verhaal lijkt wat op de Grove den. Als een Grove den zijn zaadjes laat 'vliegen', dan heten die jonge dennen 'vliegdennen'; de geplante heten 'Grove dennen'! Vertelde iemand mij.

De Douglas levert hout voor hoge (scheeps)masten en kan wel 100 meter hoog worden, schrijft Jac.P. Thijsse in zijn wandelboekje. Honderd meter? Das best hoog hoor?

Het hout van de Douglas heet *Oregon Pine*, wordt ook wel 'dennenhout' genoemd. 'Douglasshout' is voor mij nog duidelijker. Maar let op. Het maakt verschil of het hout uit de VS, Canada of Zweden komt. 'Douglasshout is Douglasshout!' gaat dus niet op. 'Inlands Douglas' zou ook als naam worden gebruikt. Bijna al het Douglasshout wordt hier ingevoerd. Zeker is dat Douglas geen waaibomenhout is.

Er zit hars in dit hout. Voor gebruik buiten is dat onbewerkt een plus. Zou dan 15 jaar kunnen meegaan. Bewerkt gaat langer mee. Is niet meer natuurlijk.

De overkapping in mijn achtertuin zou ik maken van onbewerkt

Oregon Pine. Prachtig hout! Gaat niet gebeuren. Ik woon in een appartement.

Wierookceder

Om u gelijk maar uit de droom te helpen: De diepgroene 'naalden' van deze conifeer-boom vormen platte schermen en als zo'n scherm met je handen kneust, geeft het een sterke, aangename, wierook-achtige geur. Ook het hout zelf riekt in die richting. Dat heeft te maken met esoterische of etherische oliën dat zich in het blad en boom bevindt. Wat dat ook moge zijn. Tis maar dat u het weet.

Onze groep kwam uit in de *bomenwei* bij Huize Zegenwerp bij de wierookceder. 'Wierookceder' is inderdaad de officiële Nederlandse naam. Edoch, hij wordt ook wel zuilcipres en Witte ceder genoemd. Meerdere namen noemen kan verwarring geven. Om zulks te voorkomen gebruiken boomkwekers liever de naam die over de hele wereld duidelijkheid verschaft: de wetenschappelijke naam; *Calocedrus decurrens*. Want? Er is maar één *Calocedrus decurrens*, maar wel meerdere soorten Calocedrussen.

Die wetenschappelijke naam helder maken valt niet mee. Maar zeker kun je uit de naam halen dat het een boom is die ergens druppelt. Die druppels zakken in de boom/stam naar beneden en worden druppelsgewijs door de stam uitgezweten. Lees verder om te bezien wat er van waar is:

Foto van een smalle opgaande zuilvormige wierookceder. Zo

groeien ze niet altijd. Met het stijgen der jaren kan het silhouet golvender worden. Zoek eens naar foto's wierookceders op internet. De interessantste modellen kom je tegen. Echt in het wild gegroeid. Deze boom lijkt gekweekt. Hij ziet eruit alsof ie uit een koker komt; ordelijk, dicht en hoog. Voor alle duidelijkheid: Dit is niet de boom die wij zagen.

- Kenmerken: Smalle opgaande habitus (silhouet), schilferende roodbruine stam en donkergroene schubvormige bladen. Geschikt voor in grote tuinen.
- Het is een groenblijvende conifeer uit de cipresfamilie. Verslaglegger vindt de wierookceder meer conifeer dan naaldboom. Misschien hebt u dat al begrepen!
- De naaldachtige schubben boven in de boom, zitten vol brandbare stoffen die een sterke geur verspreiden; wierookgeur maar ook harsachtige geur.
- Heeft zijn verspreidingsgebied in Noord-Amerika.
- Het is de grootste van alle zuilvormige sierbomen, indrukwekkender wat de afmetingen en fraaier wat kleur en aard van bladeren en twijgen betreft dan de Gewone- of Italiaanse cipres, de *Cupressus sempervirens*.
- De boom werd in 1848 ontdekt door kolonel Fremont op de droge en zonnige berghellingen van Oregon en Californië.
- Die Fremont was daar eigenaar van goudmijnen (?) vertelt mij een verhaal.
- Is vanaf 1853 in Europa ononderbroken geïntroduceerd.
- Kan daar 57 m hoog in 100 jaar worden Er worden andere hoogtes, tot 70 m, genoemd.
- In Europa, met name in oude tuinen, 40 m, in Nederland 25 m.
- De stam kan een diameter hebben van 3,6 m en een omtrek van 12 m. Lijkt pittig, maar kan echt!
- De schors is vezelig, dik en roodbruin tot kaneelbruin van kleur en goed bestand tegen vuur. Lijkt wat op de schors van de Mammoetboom.
- De boom is eenhuizig. Eenhuizig? De twee geslachten wonen en leven in één boom; zeg maar, 'wonen samen'.
- De mannelijke eivormige kegeltjes zijn roodbruin tot lichtbruin; de vrouwelijke ovaal en rood- tot goudbruin.

- In de laatstgenoemde bevinden zich 4 of minder zaden.
- In Californië is hij de meest vuur- en droogte tolerante boom. Daarom zeer duurzaam bij blootstelling aan droogte, warmte en vuur.
- Heeft in ons land daarom de laatste jaren een concurrentievoordeel tegenover andere soorten zoals de Douglas-spar. Voor de Douglas zijn droge zomers, met droge grond, zeer nadelig.
- De wierookceder is daarom niet overstromingsbestendig. Wat water aan de voet is wel oké.
- Het hout van deze ceder is zacht. Is geen belangrijk houtsoort. Houtrot komt voor. Wordt gebruikt voor houten dakpannen, schermen, kasten, potloden en in de bouw.
- De takken en twijgen zijn goed om bezems van te maken. De wortels en de schors voor het maken van manden.
- De wierookceder doet mediterraan (klimaat rondom de Middellandse Zee) aan, mag niet te vochtig staan, want kan dan last krijgen van schimmel.
- Is een kroonjuweel in de botanische tuin van Kerkrade, op het landgoed Schovenhorst in Putten en? In de bomenwei van Huize Zegenwerp op Landgoed Zegenwerp in Sint-Michielsgestel. Alleen al daarom wat meer aandacht voor deze boom.

Stamdeel van de Wierookceder op Landgoed Zegenwerp. Om blij van te worden. Rondom de stam klimop als bodembedekker. (Foto 14-02-2024 Piet Brugman)

Weymouthden (*Pinus strobus*)

In dezelfde bomenwei liep onze groep ook naast en onder de enige Weymouthden door die daar staat. Weymouthden? Dat doet een beetje Engels aan en dat is ook zo. Zeker is dat 'Weymouthden' de officiële Nederlandse naam is voor deze pijnboom. *Pinus Strobus* (strobos: 'brengt hars voort') is de wetenschappelijke naam.

Het was de Britse ontdekkingsreiziger George Weymouth die begin 1700, om precies te zijn in 1705, vanuit Noord-Amerika (alweer daar?) als eerste deze boom ontdekte en in zijn Engelse tuin plantte. Maar hij wordt hier ook wel 'penseelden' genoemd omdat de naalden dun zijn en zacht aanvoelen. 'Penseelden' als Nederlandse naam was helemaal zo gek nog niet geweest.

De Weymouthden is een boom uit de dennenfamilie en is een conifeer mag ik ergens lezen. In Nederland is het een sierboom.

Die 'naalden', blauwgroen van kleur, groeien in bundels van 5, zijn 5 tot 15 cm lang, buigzaam, zacht en vaak hangend. (De Grove den (*Pinus sylvestris*) heeft de naalden in bundels van 2). Aan de binnenzijde zijn de naalden lichter van kleur. Wat heet hier binnenzijde?

De Kegels zijn 10 tot 20 cm, lang, smal, gebogen, puntig en vallen meestal in de eerste winter af.

In Noord-Amerika en Canada kan deze boom een hoogte van zo'n 40 tot 60 meter bereiken; in Europa 25 tot 30 meter. Dat is wel erg veel verschil. Ander klimaat?

Er wordt wel naar dit hout gezocht. Het is niet hard maar ook niet zacht; meer zacht dan hard. Werd vroeger gebruikt voor buitentimmerwerk, voor de bouw van orgels, voor uithangborden en nu meer voor fijn snijwerk (muziekinstrumenten).

In groepjes van 5 'naalden', hangend in bundels aan het eind van een tak of twijg van de Weymouthden in de bomenwei van Huize Zegenwerp. (Foto Piet Brugman)

Tot slot

Deze week kwam op de tv in een natuurprogramma het *Grijs kronkelsteeltje* (een kussentjes mos) en de *rookzwam* (een paddenstoel) langs. Nooit gezien! Ik hoop ze in onze terreinen nog eens tegen te komen. Dan maak ik er wel een verhaaltje van. Tot woensdag 13 maart.

Sint-Michielsgestel, 29 februari 2024

Piet Brugman

<https://brugmanpraat.typepad.com/>

e-mail: p.a.brugman@gmail.com